

ქრისტიანულ აღმოსავლეთში ბერძნული ფილოსოფიის
გავრცელების ზოგიერთი ასპექტი
Some Aspects of the Spread of Greek Philosophy in the
Christian East

მარიამ ნანობაშვილი
Mariam Nanobashvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: სიჩიუდი კულტურა, ბიზანცია, ანტიკური ფილოსოფია, ახაბუდი
თახგმანები

Key Words: Syriac culture, Byzantium, ancient philosophy, Arabic translations

ნაშრომში გაანალიზებულია ანტიკური მეცნიერების გავრცელების ზოგადი ტენდენციები და კანონზომიერებანი ქრისტიანულ აღმოსავლეთში. განსაკუთრებით საინტერესოა სირიელთა გამოცდილება. როგორც მელქიტებმა, ასევე იაკობიტებმა და ნესტორიანელებმა თარგმნეს არაერთი ბერძნული თხზულება. ეს საკითხი მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისითაც, რომ აბასიანთა ეპოქაში სირიული შუალედური თარგმანები გამოიყენებოდა არაბულად თარგმნის პროცესში. ზოგიერთ შემთხვევაში გამოითქვა აზრი, თითქოს სირიელ სწავლულებს მხოლოდ ასეთი დამხმარე, ტექნიკური ტექსტები ჰქონდათ შექმნილი, რაც არასწორია. სირიელებს ბერძნული საერო მემკვიდრეობის მიმართ საკუთარი დამოკიდებულება ჰქონდათ და მათი თარგმანები უმეტესწილად დამოუკიდებელი, თვითმყოფადი მიზანდასახულობითაა აღბეჭდილი.

შუა საუკუნეების ეპოქაში სირიის კულტურის აყვავება დაკავშირებულია ახლო აღმოსავლეთის ქალაქების საინტერესო ცხოვრებასთან. ათასობით საქარავნო გზაზე, ნითელი და ხმელთაშუა ზღვებისა და ინდოეთის ოკეანის ნავსადგურებში, „აბრეშუმის გზაზე“ სირიელებმა ერთ-ერთმა პირველებმა დაიკავეს მტკიცე ადგილი. სირიელების ხელში იყო ვაჭრობა, ისინი იბრძოდნენ სპარსელებთან და მოგვიანებით არაბებთან, რათა შეენარჩუნებინათ თავიანთი პოზიციები. სირიული ენის გამოყენება საერთაშორისო დონეზე განპირობებული იყო სირიელების გეოგრაფიული ადგილმდებარეობით ბიზანტიასა და ირანს შორის. მათი დამწერლობა და ენა გავრცელდა შუა და ცენტრალურ აზიაში. არა მხოლოდ სირიული ენა და დამწერლობა, ასევე სირიული ლიტერატურაც წამყვან როლს თამაშობდა აღმოსავლეთის კულტურის განვითარებაში [Brentjes 2010: 564-569; Gutas 1998: 15-17; Пигулевская 1979: 10-11].

სირიული ენა იყო ერთგვარი დამაკავშირებელი, რომელიც იძლეოდა საშუალებას, ახლო და შუა აღმოსავლეთის ხალხებს შეესწავლათ ბერძნული მეცნიერება, რათა შემდეგ მათ მიეღწიათ შემოქმედებითი აყვავებისთვის არაბულ და სპარსულ ნიადაგზე. ფილოსოფიისა და მეცნიერების მაღალი განვითარება შუა საუკუნეების აღმოსავლეთში გამოვლინდა ხანგრძლივი პროცესების შედეგად, რაც ძველი ბერძნული კულტურის დანერგვას ეფუძნებოდა. იგი იქნა გადამუშავებული და გარდაქმნილი აღმოსავლეთის სახელმწიფოებში. ანტიოქია აღმოჩნდა გზაჯვარედინის ადგილი. განათლების მაღალმა დონემ იგი გახადა ალექსანდრიის მეტოქე. როდესაც გაქრა პეტრასა და პალმირას დიდება, ანტიოქიამ კვლავ დაიკავა ცენტრალური მდგომარეობა, ბერძნული ენა გახდა სალაპარაკო და სამწერლობო ენა ზღვისპირა სირიაში. თუმცა მასში შენარჩუნდა სირიული ენაც [Prince 2002, 73-87; Gutas 1998: 34-35; Пигулевская 1979: 14-18].

სირიულის აკვანი, როგორც მისი აყვავების ცენტრი, იყო შუამდინარეთი, სადაც არამეული საუკუნეთა განმავლობაში ჯერ კიდევ აქემენიანთა დროს იყო საქმეთნარმოების ენა ედესაში, ნიზიბინში, ამიდსა და კენეშრინში. თანდათანობით მან შეიძინა ახალი ხარისხი, გადაიქცა განვითარებულ სირიულ ენად, რომელზედაც შეიძლებოდა გამოხატულიყო ნებისმიერი აზრი: ფილოსოფიური, სამეცნიერო თუ დოგმატური. ამ მხრივ, ქრისტიანობის გავრცელება უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა. სირიელთა ლიტერატურა

რა გავრცელდა შუამდინარეთში, საიდანაც გამომდინარეობდნენ უძველესი ლიტერატურული ძეგლები, რასაც შემდგომ მოჰყვა ლიტერატურული მოღვაწეობა სირიასა და მის ცენტრ ანტიოქიაში. ღრმა, დამოუკიდებელი, თავისთავადი სწავლებები, რომლებიც ასახავენ უძველეს ტრადიციებს, გამომდინარეობდნენ წარმართობიდან. შესაძლოა, რომ ქრისტეს შობამდე განვითარდა ლიტერატურის სხვადასხვა ჟანრი. ისინი არსებობდნენ არა მხოლოდ საეკლესიო და მითოლოგიურ ტექსტებში, ასევე სეკულარულ თხზულებებში. სეკულარული ლიტერატურის ნაწარმოებები, კერძოდ, პრაქტიკული ფილოსოფია, ფართოდ გავრცელდა წარმართულ გარემოში [Gutas 1998: 23-25; Пигулевская 1979: 36-38].

პრაქტიკული სტოიკური ფილოსოფია, გნოსტიკური და ჰერმენევტიკული ლიტერატურა ელინისტური სიბრძნის ნაყოფი იყო, რომელშიც ალექსანდრიის სწავლების წილი ნაკლები იყო, ვიდრე ათენის. ფორმალური ლოგიკისა და ანალიტიკის შესწავლა დაფუძნდა არისტოტელეს შრომების შედეგად, მაგრამ უკანასკნელ შემთხვევაში ძველი ბერძნული სწავლება ათვისებულ იქნა ნეოპლატონიზმის პრიზმიდან, რომელიც პლატონის იდეებით იყო გადიდებული. პრაქტიკული ფილოსოფიის ძეგლს წარმოადგენს „რომანი აპიკარზე“, რომელიც ცნობილია ბევრი ვარიანტით სხვადასხვა ენაზე. არსებობს ამ თხზულების ბერძნული, სირიული, ეთიოპიური, არაბული, სომხური და სლავური ვერსიები. მოთხრობა აპიკარზე არის სირიული ლიტერატურის ერთ-ერთი ძველი ძეგლი. ენას, დამწერლობასა და ლიტერატურას არ შეუძლია, პოვოს ფართო გავრცელება, თუ არ არსებობს ტრადიციები და ცოდნის სისტემატური გადაცემა. სირიელები იყვნენ ძლიერნი თავიანთ სკოლაში, რომელშიც შეთვისებულ იქნა წერა-კითხვა, წმინდა წერილი, იმ დროის ენციკლოპედიის ცოდნა, ბიბლია და ელინური განათლების ელემენტები [El-Hibri 1999: 95-142; Gutas 1998: 66; Пигулевская 1979: 57-66].

სირიელებისთვის, ისტორიული პირობების გათვალისწინებით, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ, წიგნიერება იყო დიდი მნიშვნელობის მქონე. სირიული სკოლების უმეტესობა, რამდენადაც ზოგიერთი წყარო იძლევა ამის თქმის საშუალებას, ჰგავდა საეკლესიო-სამონასტრო სკოლებს, დასავლურ ცნობილ ლათინურ, აღმოსავლურ საბერძნეთისა და მთელი სლავური სამყაროს სკოლებს. ამ ტიპის სკოლები კარგადაა ცნობილი როგორც მუსლიმურ, ისე ბუდისტურ და ბრაჰმანულ სამყაროში. ამ სკოლის სათავეები უკავშირდება ანტიკურსა და ბერძნულ ტრადიციებს, რომლებიც იქნენ გადამუშავებული და განახლებული. სირიული ტაძრები ბერძნული კულტურის ცენტრებს წარმოადგენდნენ, სადაც ბიბლიის კომენტირებასთან ერთად ანტიკური ფილოსოფიის ნაწარმოებები და საბუნისმეტყველო მეცნიერებებიც ითარგმნებოდა [Saliba 2009: 27-32; Gutas 1998: 57; Пигулевская 1979: 14-18].

ცნობილია, რომ მონოფიზიტები და ნესტორიანელები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ახლო აღმოსავლეთში არსებულ სირიულ ქალაქებსა და სოფლებზე დომინირებისთვის, მათ შორის, არაბულ ტომებზე გავლენისთვის. მონოფიზიტებმაც გამოავლინეს გულმოდგინება სკოლების მოწყობაში. ბეთ ნუჰადრას მხარეში, რომელიც მდებარეობს ტიგროსსა და დიდ ზაბს შორის, სკოლები იყო აგებული. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ნესტორიანელთა სკოლები უფრო მეტად იყო ცნობილი. ეს განსაკუთრებით შეიმჩნევა მერვე

საუკუნისთვის. მეოთხე, მეხუთე საუკუნეების სირიული სკოლების საქმიანობა ფრაგმენტულია, მაგრამ მეექვსე, მეშვიდე საუკუნეებისთვის ისინი იქნენ სულ უფრო ჩამოყალიბებულ ხასიათს. საინტერესოა, აღინიშნოს, რომ თავდაპირველი სწავლების პროგრამა, როგორც მისი მეთოდები, არა მარტო შენახულ იქნა მრავალი საუკუნის განვლობაში, არამედ ატარებდა ასევე საერთაშორისო ხასიათს. როგორც მთელ ქრისტიანულ სამყაროში, სწავლება სირიელებმა დაიწყეს ფსალმუნებიდან. ეგზეგეტიკაში ნესტორიანელები მიჰყვებოდნენ თეოდორე მოფსუესტელის განმარტებებს, რომლებიც ნესტორიანული სკოლის კლასიკური ნიმუში იყო.

სირიულ სკოლებს შორის ყველაზე გამორჩეული ადგილი ეკავა ნიზიბინის მთარგმნელობით სკოლას. ეს სკოლა საინტერესოა იმ მხრივაც, რომ იგი 363 წლიდან ბიზანტიის გავლენის ფარგლებს გარეთ იყო, თუმცა მისი ინტელექტუალური ცხოვრება დაკავშირებული იყო სასანიანთა ირანთან. ნიზიბინში გამორჩეული ფიგურა ყოფილა ბარსუენა, რომელიც იყო ნიზიბინის სპარსული ეკლესიის ნესტორიანელი ეპისკოპოსი. მან დააარსა ნესტორიანული სკოლა, რომელსაც უდიდესი გავლენა ჰქონდა არა მარტო აღმოსავლეთში, არამედ დასავლეთშიც. მისი მიზანი იყო ისეთი სკოლის დაარსება, რომელიც თავისი მნიშვნელობით გაუტოლდებოდა ალექსანდრიას და ითამაშებდა ისეთსავე გადამწყვეტ როლს ელინისტური კულტურის გავრცელებაში, როგორც ალექსანდრია. რაც შეეხება ედესის სკოლას, იგი IV საუკუნეში დააარსა ეფრემ ასურმა, როდესაც მან ირანელთა მიერ დაპყრობილი ნიზიბინი დატოვა. ედესა იქცა სწავლების ცენტრად, რომელიც გარკვეული პერიოდის შემდეგ მონოფიზიტებსა და ნესტორიანელებს შორის დაძაბულობამ დაშლამდე მიიყვანა. ედესის სკოლა გაუქმდა V საუკუნის II ნახევარში [Haddour 2008: 203-226; Gutas 1998: 60].

სირიული ენა და ლიტერატურა ატარებდა ფილოსოფიური იდეების ახალ იდეოლოგიურ წარმოდგენებს, კოსმოლოგიურ და გეოგრაფიულ ცნებებს, სამეცნიერო ცნობებს ალქიმიისა და მედიცინის სფეროებში. ამ ცოდნას საფუძვლად დაედო ბერძნულ-ბიზანტიური სწავლებები, რომლებიც განვითარდა და გაცოცხლდა ახალი მონაცემებით სირიელებისა და, მოგვიანებით, არაბების მიერ. სელევკიდების დროს ბერძნული ენის გავრცელება მცირე აზიაში კიდევ უფრო დიდი წარმატებით განხორციელდა. ანტიოქია გახდა ბერძნული და სირიული კულტურის შეხვედრის ადგილი, რომელმაც განვითარების მაღალი დონით შესანიშნავი შედეგები გამოავლინა ყველა სფეროში. სირიული ლიტერატურული ენა ჩამოყალიბდა შუამდინარეთის ცენტრში, რომელიც დაკავშირებული იყო სირიის გაქრისტიანებასთან [Brock 1993: 3-18; Gutas 1998: 46; Пигулевская 1979: 141-146].

სირიული ენა უდავოდ იყო სალაპარკო და სამწერლობო ენა სირიული ქალაქებისა. ჯერ კიდევ უძველეს დროში ითარგმნა ძველი აღთქმა სირიულ ენაზე. ის შეიქმნა არა მხოლოდ ერთი, არამედ მრავალი ადამიანის ძალისხმევით, რომელთაც დიდი შრომა გასწიეს სხვადასხვა პერიოდში. მესოპოტამიის გაქრისტიანებასთან დაკავშირებით ითარგმნა ახალი აღთქმის კანონიკური და საღვთისმსახურო ნიგნები, ქადაგებები. ბერძნულიდან თარგმნის დახმარებით მნიშვნელოვნად შეიცვალა სირიული ენის წყობა, გამდიდრდა მისი ლექსიკური მარაგი. სირიელების მიერ ათვისებული იყო უმეტესობა

ბერძნული ტერმინებისა, რომლებიც ტრანსლიტერაციით გამოიყენებოდა. ასეთი ბერძნული ტერმინები გამოიყენებოდა არა მხოლოდ თარგმანებში, არამედ სირიულ ორიგინალურ თხზულებებში. წარმართული სირიის არისტოკრატებმა იცოდა ბერძნული ენა – მეცნიერების, მდიდარი ლიტერატურის ენა. ქრისტიანული ბერძნული თხზულებების შექმნის დაწყებიდან მოყოლებული, სირიელები მალევე გადავიდნენ მაღალი საზოგადოების ლიტერატურის თარგმანაზე, ამასთანავე, მათ ადრევე გამოავლინეს ინტერესი, ერთი მხრივ, ფილოსოფიის მიმართ და, მეორე მხრივ, მედიცინის მიმართ. ისინი თარგმნიდნენ პლუტარქეს, ლუკიანეს, ფსევდოსოკრატესეულ დიალოგებს. აღსანიშნავია, რომ მხოლოდ სირიულ ენაზე შემონახული თემისტოსის „კეთილმსურველებზე“. სირიულ ენაზე არსებობს მთლიანი ტექსტი თემისტოსის „მეგობრობაზე“, რომელიც შენახულია ბერძნულ ენაზე შემოკლებული ფორმით [Brock 1994: 149-60, 234-35; Gutas 1998: 234; Пигулевская 1979: 156-157].

სირიული კულტურის ყველაზე ადრეული მოღვაწე, რომლის სახელიც ჩვენამდე იქნა მოღწეული, ესაა ტატიანე სირიელი. ის ცნობილია, როგორც ავტორი „დიატესარონისა“, რომლის თხრობის თანმიმდევრობაც დაფუძნებულია ოთხი მახარებლის ტექსტზე. ეს თხზულება შექმნილია 175-180 წლებში, სავარაუდოდ, სირიულ ენაზე. არაბული თარგმანი და რამდენიმე ფრაგმენტული ამონარიდი იძლევა საშუალებას, ვივარაუდოთ, როგორი იყო ეს ტექსტი. უკვე მესამე საუკუნის პირველ ნახევარში არსებობდა ბერძნული თარგმანი ამ ჰარმონიისა, რაზეც მიუთითებს ბერძნული ტექსტის „დიატესარონის“ ამონარიდის აღმოჩენა დურა-ეუპოსეში [Frank 1958-9: 231-51; Gutas 1998: 244; Пигулевская 1979: 157-158].

ტატიანეს „დიატესარონმა“ დიდი აღიარება პოვა დასავლეთშიც და აღმოსავლეთშიც. მას კითხულობდნენ საეკლესიო მსახურების დროს. მიუხედავად იმისა, რომ „დიატესარონის“ ლიტურგიული გამოყენება მე-5 საუკუნის დასაწყისში შეწყდა, მისი გავლენა ბევრად მოგვიანებითაც იგრძნობა. ეპისკოპოსი თეოდორე (მეხუთე საუკუნის შუა ხანამდე), რომელმაც ხაზი გაუსვა „დიატესარონის“ ლიტურგიულ კითხვას თავის ეპარქიაში, იტყობინება, რომ „დიატესარონი“ იკითხებოდა მის იურისდიქციაში მყოფი 800 ეკლესიიდან 200-ში. შემდეგი მონაცემები მონშობენ იმ წამყვან როლს, რომელსაც თამაშობდნენ სირიელები ქრისტიანობის ადრეულ ისტორიაში, ქრისტიანული დოქტრინების ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში. სახასიათოა, რომ ქრისტიანი სირიელები ინტერესდებოდნენ იმავე იდეათა წრით, რომელშიც წარმართული ფილოსოფია იყო ასახული. ისინი, ბერძენი ქრისტიანების მსგავსად, მიისწრაფოდნენ ფილოსოფიის ათვისებისკენ და ცდილობდნენ, იგი თავიანთი რწმენის სამსახურში ჩაეყენებინათ. ამ მხრივ, გამოირჩევა სწავლულის, ფილოსოფოსისა და პოეტის, ბარდესანის, პიროვნება. სირიის კულტურის გარიჟრაჟზე ჩნდება საინტერესო, „უკანასკნელი აგნოსტიკოსის“ ნათელი ფიგურა, რომელიც ერთმანეთს უხამებდა ძველი მესოპოტამიის ფილოსოფიურ წარმოდგენებს, ქრისტიანობასა და გნოსტიკურ სწავლებებს, რომლებიც ალექსანდრიიდან მომდინარეობდა [Gutas 2006: 91-101; Gutas 1998: 126; Пигулевская 1979: 164].

ბარდესანი დაიბადა 154 წელს ედესაში წარჩინებულ ოჯახში. იგი იზრდებოდა მომავალ მეფე აბაგრ მეშვიდესთან ერთად სასახლის კარზე, რომელიც შემდეგ დარჩა კიდეც. ისტორიიდან ცნობილია, რომ აბაგრ მეშვიდემ და მისმა საახლობლომ მიიღო ქრისტიანობა. ბარდესანმა, როგორც ამ მეფის კარისკაცმა, ასევე მიიღო ქრისტიანობა. მან იცოდა როგორც სირიული, ასევე ბერძნული. კოსმოგონიაში ის კავშირს ამყარებდა ძველ ასტროლოგიურ შეხედულებებთან. იგი საუბრობდა ქრისტეს განსაკუთრებულ ხორციელ ბუნებაზე და უარყოფდა სხეულის აღდგომას. 216 წელს, როდესაც კარაკალამ ედესა დაიპყრო, ბარდესანი გაიქცა სომხეთში, სადაც, როგორც ჩანს, მან შეადგინა სომეხი მეფეების ისტორია სირიულ ენაზე, რომელიც ითრავმნა ბერძნულად. ამის შესახებ იუწყება მოვსეს ხორენეცი. სომეხი ისტორიკოსი, რომელიც ბარდესანს უწოდებს ვალენტინის სექტის მიმდევარს, ამბობს, რომ ბოლო დროს ის გამოეყო სექტას და დააარსა საკუთარი. ბარდესანის შედგენილ ისტორიას მოვსეს ხორენეცი, იგივე „სომეხი ჰეროდოტე“, თვლის ჭეშმარიტად და, ამას გარდა, აღნიშნავს მის მრავალრიცხოვან ქადაგებებს, რომლებიც ერეტიკოსთა წინააღმდეგ იყო მიმართული. ბარდესანის გარდაცვალების თარიღად მიჩნეულია 222 წელი [Brock 1993: 14-15; Gutas 1998: 127; Пигулевская 1979: 166-167].

ცნობილი „ქვეყნების კანონთა წიგნი“ წარმოადგენს ბარდესანის მოსწავლის, ფილიპეს, სირიული რედაქციის დიალოგს „სულიერების შესახებ“, რომლის ავტორობაც მიეკუთვნება ბარდესანს. ბარდესანის ფილოსოფიური გავლენა, მისი ასტროლოგიური და ასტრონომიული სწავლებები ბოლო საუკუნის სწავლულებში საოცრად დიდი იყო. იგი თავს იჩენდა როგორც სირიელებთან, ასევე ბერძნულ ლიტერატურაში. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი ბარდესანს ბრალს სდებდა გნოსტიკურ სწავლებებთან და ადგილობრივ ბაბილონურ ასტროლოგიურ ტრადიციებთან კავშირში, მისი ძლიერი გავლენა აღინიშნება ყველა ქრისტიანი და წარმართი მწერლის ნააზრევში. „ქვეყნების კანონთა წიგნი“ ითვლება ტიპურ მაგალითად იმ რთული ლიტერატურული მოძრაობისა, რომელიც თავის თავში აერთიანებს ქრისტიანულ სწავლებებს, ელინისტურ გნოსსა და ბაბილონურ ასტრონომიას. თავად ფორმა არის დიალოგი, რომელიც ითვლება იმ ძველი ანტიკური ფილოსოფიის სახის იმიტაციად, რომლის ცენტრშიც სოკრატე იდგა. ბარდესანის მიერ მიღწეული ფილოსოფიური დასკვნა, რომლამდეც იგი მივიდა, იყო მისი პოზიცია ადამიანის ნების თავისუფლების შესახებ, რომელიც არ ექვემდებარება ბუნებას, ესე იგი ბუნებრივ კანონს, და არც ბედს. ის თავისუფალია და დამოუკიდებლად შეუძლია, ქმნას კეთილი და ბოროტი საქმეები.

ბარდესანის სწავლების ძირითადი შინაარსი მოცემულია „ქვეყნების კანონთა წიგნი“ დიალოგის პოლემიკურ ფორმაში მოთხრობილია ვარსკვლავებზე, მნათობებსა და სამყაროსთან დაკავშირებულ შეხედულებათა შესახებ, რომლებიც გავრცელებული იყო შუამდინარეთში. მასში გაერთიანდნენ ბაბილონის ძველი წარმოდგენები, სწავლებები, რომლებიც განვითარებული იყო გნოსტიკოსების მიერ, ასევე ანტიკური ფილოსოფიის კოსმოგრაფიული შეხედულებები [Nasr 1996: 21-26; Gutas 1998: 280; Пигулевская 1979: 154].

გარდა ბარდესანის ასტროლოგიური გამოთვლებისა, მისი პიროვნების კიდევ ერთი შემოქმედებითი თავისებურებაა პოეტური ქმნილება, რომელიც

მან თავის ვაჟს გადასცა. ფსალმუნის მიხედვით, ბარდესანმა შექმნა 150 ქებათა ქება, რომლებშიც აისახა მისი თეოლოგიური შეხედულებები. ზოგიერთი მათგანი ცნობილია იმის წყალობით, რომ ეფრემ მცირემ გამოიყენა ისინი თავის სალექსო ფორმებში, ჩადო რა მათში მართლმადიდებელი სარწმუნეობა, და რიგ შემთხვევებში შეინარჩუნა შინაარსიც, რომლის საფუძველზეც მან კავშირი დაამყარა ბარდესანის შეხედულებებთან. ბარდესანის ლექსები არ შემონახულა. მათ შესახებ ცნობილია მოგვიანო მწერლების ნაწარმოებებიდან, განსაკუთრებით კი ეფრემ მცირესთან. ბარდესანი იყო უკანასკნელი გნოსტიკოსი, თავისი დროის საინტერესო ფიგურა, წარმართი, რომელმაც მიიღო ქრისტიანობა, მცოდნე როგორც ბერძნულის, ასევე სირიულისა, ამასთანავე, ასტროლოგიისა და ძველი ქალდეური ბაბილონის სწავლებების მატარებელი. იგი გახლდათ ასტრონომი, მნათობების მოძრაობის გამომთვლელი, ფილოსოფოსი, ნიჭიერი პოეტი, რომელმაც საკუთარი სკოლა დაგვიტოვა. მის მიმდევრებს შორის იყვნენ მისი შვილი ჰარმონა და მოსწავლე ფილიპე, რომელმაც დაწერა დიალოგი „ბედისწერაზე“ და გამოსცა „ქვეყნების კანონების წიგნი“ [Griffith 1986: 108-109; Пигулевская 1979: 167].

სირიული ფილოსოფიის განვითარების პარალელურად განვითარდა ბერძნული ფილოსოფიური თხზულებების თარგმნაც. სირიული კულტურის მოღვაწეებმა, განსაკუთრებით ბიზანტიურ პერიოდში, როგორც წესი, კარგად იცოდნენ ბერძნული ენა და შეეძლოთ ბერძნული თხზულებების წაკითხვა ორიგინალში. უნდა ითქვას, რომ მთარგმნელობითი საქმიანობა საჭირო იყო მკითხველთა წრის გაფართოებისა და ანტიკური მეცნიერების მიღწევების განვითარებისთვის. ბერძენთა ფილოსოფიური თხზულებები საჭირო იყო თეოლოგიის, ჰომილეტიკისა და, განსაკუთრებით, აპოლოგეტიკის განვითარებისთვის. პოლემიკა წარმართობასთან, კერძოდ კი ზოროასტრიზმთან, მოგვიანებით მუსულმურ სამყაროსთან, მოითხოვდა ლოგიკურ არგუმენტაციას. ლოგიკა იყო იარაღი, რომელიც საჭირო იყო ამ მიზნის მისაღწევად. არისტოტელეს „ორგანონი“ ისევე, როგორც პორფირის „ისაგოგე“, სირიელების სამეცნიერო კვლევებში დიდ ადგილს იკავებდა. უძველესი ფილოსოფიის განვითარების ცენტრში იდგა არისტოტელეს შრომები, მათი განმარტებები, ჰერმენევტიკა და ანალიტიკა. არისტოტელეს ლოგიკის ათვისება, შესაძლებელია, გარკვეულწილად დაიწყო ჯერ კიდევ იმ ნესტორიანელთა პოლემიკამდე, რომელთაც გამოავლინეს ხელახალი ინტერესი ფილოსოფიის მიმართ, განაახლეს მთარგმნელობითი საქმიანობა და ასევე აითვისეს ბერძნული ლიტერატურის სხვა სფეროებიც [Rashed 1999: 250-272; Gutas 1998: 102].

სირიულ ენაზე ბერძნული ფილოსოფიური ლიტერატურის მთარგმნელთაგან ერთ-ერთი პირველი იყო ივე, რომელიც მხარს უჭერდა თეოდორე მოფსუესტელის შეხედულებებს, რამაც გამოიწვია მძაფრი კამათი ივესა და ედესის ეპისკოპოს რაზულას შორის. თუმცა 435 წელს ივემ დაიკავა ედესის ეპისკოპოსის ტახტი. იგი ეპისკოპოსად გარდაცვალებამდე, 457 წლამდე, დარჩა [Rashed 1989: 199-209; Gutas 1998: 56; Пигулевская 1979: 147].

ივე იყენებდა არისტოტელეს დიალექტიკურ და ცნობილ ლოგიკურ კონსტრუქციებს. მისმა თანამედროვეებმა, ედესის აკადემიის მასწავლებლებმა, კუმიმ და პრობმა, თარგმნეს არა მხოლოდ თეოდორე მოფსუესტელის, არა-

მედ არისტოტელეს შრომებიც. აღნიშნული თარგმანები შეინარჩუნეს ნესტორიანულ და მონოფიზიტურ გადმოცემებშიც. ეს მიუთითებს, რომ სირიელთა ინტელექტუალური ცხოვრების ორივე მიმართულება ეძებდა დასაყრდენს ბერძენთა მიერ შემუშავებულ ლოგიკურ პოზიციებში. პრობლემა თარგმნა „ისაგოგე“ და „ორგანონის“ ნაწილი და ერთ-ერთმა პირველმა დაურთო კომენტარები არისტოტელეს ნაშრომებს. არ შეიძლება, არ აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ მკველევარნი ზოგჯერ აზვიადებდნენ წარმოდგენას არისტოტელეს განსაკუთრებული როლის შესახებ და არ ანიჭებდნენ საჭირო მნიშვნელობას პლატონიზმსა და ნეოპლატონიზმს. ყველა ამ მიმართულებიდან უმნიშვნელოვანესი იყო ფილოსოფიური დარგები, რომლებიც გავრცელდა და შემდგომში ბიზანტიელმა ბერძენებმა და სირიელებმა აითვისეს [Ранович 1950: 89; Пигулевская 1979: 14-18].

პლოტინი დაიბადა ჩვენი წელთაღრიცხვით 205 წელს, იგი იყო ალექსანდრიის ფილოსოფიის სკოლის წარმომადგენელი, კარგად იცნობდა გნოსტიკურ და ჰერმენევტიკულ ლიტერატურას. ალექსანდრიიდან პლოტინი გადავიდა რომში, სადაც გახდა ნეოპლატონიკოსთა სკოლის ხელმძღვანელი. იგი გარდაიცვალა 270 წელს. ბიზანტიაში ბერძენები და სირიელები ეყრდნობდნენ არისტოტელეს, განმარტავდნენ მას, მაგრამ მათ იგი აითვისეს ალექსანდრიის სწავლების მეშვეობით, რომელშიც აისახებოდა ნეოპლატონიზმის ღრმა გავლენა. არისტოტელეს შრომების განმარტებები ატარებდა პლოტინის ფილოსოფიის ნაკვალევს, რაშიც წვილი შეიტანა მისმა მოსწავლემ პორფირიმ. სირიელები გადასცემდნენ ახლო აღმოსავლეთის სხვა ხალხებს თავიანთ თარგმანებს. კომენტარებში იყენებდნენ არა მხოლოდ არისტოტელეს ფილოსოფიასა და მის ფორმალურ ლოგიკას, არამედ ნეოპლატონიზმის თეორიებს, რომლებმაც შემდგომი განვითარება პოვეს არაბებთან. პორფირი და მისი „ისაგოგე“ დიდ როლს თამაშობდნენ შუა საუკუნეების განათლებაში. პორფირი წარმოშობით სირიელი იყო, თირას მცხოვრები (233 წ.). ის სწავლობდა ათენსა და რომში პლოტინთან, რომლის მიმდევარიც გახდა შემდგომში. პორფირიმ სიცოცხლის ნაწილი სიცილიაში გაატარა, შემდეგ დაბრუნდა რომში და გარდაიცვალა 304 წელს. მისი ძირითადი საქმიანობა მოიცავდა იმ ფილოსოფიურ სწავლებათა კომენტარებას, განმარტებებსა და გავრცელებას, რომლებიც შემუშავებული იყო მისი მასწავლებლის, პლოტინის, მიერ. პორფირის არსებითი წვლილი ფილოსოფიურ თეორიებში იყო მისი „შესავალი“ („ისაგოგე“), სადაც იგი არისტოტელეს კატეგორიების თეორიულ საკითხებს შეეხო, რომელნიც ხუთ უზოგადეს ცნებაზე დაიყვანა (გვარი, სახე, სახეთა სპეციფიკური განსხვავება, არსებითი ნიშანი და არაარსებითი ნიშანი) და იქვე დასვა საკითხი კატეგორიების რაგვარობის შესახებ. სირიულ ენაზე „ისაგოგე“ არაერთხელ ითარგმნა, ახალმა ცნებებმა გაამდიდრეს ენა, უკვე ცნობილი სიტყვები სირიელებმა გაიაზრეს მათ განსაკუთრებულ ფილოსოფიურ მნიშვნელობაში, აითვისეს ბერძნული ტერმინები, შექმნეს ახალი განყენებული წარმოდგენები, რომლებმაც სრულყოფა ენა. პორფირის „ისაგოგეთი“ ისწავლებოდა ლოგიკის ელემენტები აღმოსავლეთში და მოგვიანებით დასავლეთშიც. არისტოტელეს ლოგიკას პირველად პორფირიმ მისცა ფორმალური იარაღის როლი [Roshdi 2000: 345-356; Gutas 1998: 326; Пигулевская 1979: 85].

სირიაში ნეოპლატონური სკოლის დამფუძნებელი იამბლიქე (283-330) პორფირის მოწაფე იყო. იამბლიქე პორფირის ტრადიციის გამგრძელებელია პლატონისა და არისტოტელეს თხზულებებზე კომენტატორული საქმიანობით, რაშიც მას გარკვეული ცვლილებები შეაქვს. ნეოპლატონიზმის განვითარებაში სირიაში იამბლიქეს მოძღვრების გავრცელებამ საფუძველი მისცა ნეოპლატონიზმის განვითარებას პერგამოსსა და ათენში. ჩამოყალიბდა პერგამოსისა და ათენის ნეოპლატონური სკოლები, ათენში კვლავ აღორძინდა პლატონიზმი. ჯერ კიდევ მეხუთე საუკუნეში სირიელმა თეოლოგებმა პრობმა და კუმიმ თარგმნეს არისტოტელეს თხზულებები, კერძოდ, მისი „ლოგიკა“. პრობმა თარგმნა „ისაგოგე“ და დაურთო მას კომენტარები. პრობის საქმიანობა თავდაპირველად დაიწყო ანტიოქიაში, რაც დადასტურებულია სხვა მონაცემებითაც. მისი შემოქმედებითი განვითარების მნიშვნელოვან ეტაპად შეიძლება ჩაითვალოს მეხუთე საუკუნე. ის იყო ედესის ეპისკოპოსის ივეს თანამედროვე. პრობს ეკავა მაღალი თანამდებობა და ამავდროულად იგი იყო საერო და სასულიერო პირი. მისი ოფიციალური სტატუსი იყო ქალაქი ანტიოქიის არქიატრი (უფროსი ექიმი), რაც ძალიან მაღალი თანამდებობაა. როგორც არქიდიაკონი, ის იყო პატრიარქის ტახტთან ახლოს მდგომი პირი. „ისაგოგეს“ თარგმანი და განმარტებები პირველი ნაშრომია, რომლის დანიშნულებაც იყო ტექსტის ახსნა [Micheau 2008: 219-246; Gutas 1998: 413; Пигулевская 1979: 90].

აბდიშო თავის კატალოგში ერთ ჯგუფში აერთიანებს ივე ედესელს, პრობსა და კუმის. „ივემ, პრობმა და კუმიმ თარგმნეს ბერძნულიდან სირიულ ენაზე განმარტებითი წიგნები და არისტოტელეს თხზულებები,“ - წერს იგი. ი. ასემანი პრობსა და კუმს ნიზიბინის აკადემიის „ექიმებად“ თვლიდა. მისი სიტყვებით, ისინი ედესის ეპისკოპოს ივესთან ერთად თარგმნიდნენ თეოდორე მოფსუესტელის წიგნებს. ნესტორიანული ფილოსოფიური იდეების განვითარებაში პრობი იკავებს გარკვეულ ადგილს. მისი კომენტარები „ისაგოგეზე“ ადასტურებენ ფილოსოფიურ სფეროში ბერძნული შრომების საფუძველზე არსებულ დამოუკიდებელ საქმიანობას. „ისაგოგე“ ითარგმნა ასევე სერგიოს რეშაინელის მიერ. არსებობს პორფირის „შესავლის“ კიდევ ერთი თარგმანი, რომელიც მიეკუთვნება ათანასე ბალადს (გარდაიცვალა 686 წელს). ამდენად, 300 წლის განმავლობაში ყოველი ასი წლის შემდეგ ჩნდებოდა „ისაგოგეს“ ახალი სირიული თარგმანი. მათი შედარება ბერძნული და სირიული ფილოსოფიური ტერმინების შეპირისპირების საშუალებას იძლევა. ეს შეპირისპირება მიუთითებს მთარგმნელების მიერ სიტყვის მოძებნის მცდელობასა და უფრო ზუსტი, გამომხატველობითი, განყენებული ცნებების მიკვლევის სურვილზე [ჭელიძე 1998: 67; Пигулевская 1979: 92].

ნესტორიანელთა ფილოსოფიური შეხედულებების ზოგად განვითარებაში დიდ როლს თამაშობდა კათოლიკოსი მარ აბა პირველი (540-552), რომელიც რამდენიმე წლის განმავლობაში ნიზიბინის აკადემიის მასწავლებელი იყო. 525 წლიდან 530 წლამდე მან გადაწყვიტა მოგზაურობა ვინმე თომასთან ერთად, რომელიც ედესის მცხოვრები იყო და კარგად იცოდა ბერძნული ენა. მარ აბა და თომა იმყოფებოდნენ პალესტინაში, ეგვიპტეში, ბიზანტიის სხვადასხვა მხარესა და კონსტანტინოპოლში. მარ აბამ მოახერხა, ეთარგმნა ძველი ბერძნული ნესტორიანული ლიტურგიის ტექსტები, დაენერა ეგზეგეტი-

კური ნაშრომები და იურიდიული ტრაქტატი ქორწინებაზე, რომელშიც მან განსაკუთრებით გააპროტესტა ერთსისხლიანთა საქორწინო კავშირი. უნდა დავასახელოთ ტრაქტატი ლოგიკის შესახებ, რომელიც დაწერა „არისტოტელეს ფილოსოფიის“ გავლენის ქვეშ მყოფმა პავლე სპარსელმა. ირანის მეფე ხოსრო I ანუშირვანი დაინტერესებული იყო არისტოტელეს თარგმანებით. პავლე სპარსელს შეუდგენია არისტოტელეს „ლოგიკის“ მოკლე შეჯამება სირიულ ენაზე, ის ეძღვნება ხოსრო ანუშირვანს. ამავე მეცნიერის კიდევ ერთი ტრაქტატი ცნობილია სევერიუს სებოხტას მიერ ფალაური ენიდან შესრულებული თარგმანით. ხოსრომ ბიბლიოთეკაში თავი მოუყარა რიგ ფილოსოფიურ ნიგნებს, ხოლო პავლეს ძღვენი მიუთითებს ხოსროს მხრიდან სირიელებთან ხელსაყრელ და შემწყნარებულ ურთიერთობაზე [Brock 1993: 3-9; Gutas 1998: 46; Пигулевская 1979: 103].

მონოფიზიტები სირიული კულტურის განვითარებაში უფრო მცირე როლს თამაშობდნენ, ვიდრე ნესტორიანელები. საკმარისია, დავასახელოთ ფილოქსენ მახუგელი (გარდაიცვალა დაახლოებით 522 წელს) და სიმონი, ბეთარშამას ეპისკოპოსი (გარდაიცვალა კონსტანტინოპოლში 548 წლამდე). ფილოქსენი ფართოდაა ცნობილი, როგორც ავტორი სახარების თარგმანისა სირიულ ენაზე. ის ბევრს წერდა დოგმატურ და ასკეტურ თემებზე და აითვისა წმინდა წერილის დიდი ნაწილი. სიმონი სამჯერ იყო კონსტანტინოპოლში, ქადაგებდა ქრისტიანობას და მონოფიზიტურ შეხედულებებს ირანის აღმოსავლეთის მხარეებში. მას ეკუთვნის წერილი, სადაც აღწერილია სპარსული ქრისტიანული ეკლესიის ოფიციალური გადასვლა ნესტორიანელ ეპისკოპოსთა ხელში [Brock 1993: 3-18; Gutas 1998: 46; Пигулевская 1979: 105].

იაკობ სერუგელის ლიტერატურული საქმიანობა (გარდაიცვალა 521 წელს) ეძღვნება საღვთო წერილის, ლიტურგიის განმარტებებს. ჰომილეტიკა და ქადაგებები მოიცავენ სხვადასხვა თემას ადრეული ქრისტიანობის ისტორიიდან. მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა უზარმაზარია, მან გაამდიდრა სირიული ლიტერატურა ახალი დოგმატური დებულებებით. მონოფიზიტების დოქტრინის მგზნებარე მქადაგებელმა, იაკობ ბარადეუსმა (გარდაიცვალა 578 წელს), დატოვა სასულიერო შრომები. მისი სახელის მიხედვით, სირიელ მონოფიზიტებს იაკობიტები ეწოდათ. იოანე ეფესელის (გარდაიცვალა 586 წ.) „ეკლესიის ისტორიამ“ და „აღმოსავლეთის კონფესიათა ცხოვრებამ“ შეინარჩუნა მრავალი ფაქტი და ინფორმაცია იდეოლოგიური ბრძოლების შესახებ ბიზანტიასა და ახლო აღმოსავლეთში [Brock 1993: 3-18; Gutas 1998: 46; Пигулевская 1979: 106].

მეექვსე საუკუნის სირიული საგანმანათლებლო ტენდენციები უკავშირდებოდა არა მხოლოდ თეოლოგიის სფეროს, არამედ სხვა დისციპლინებსაც, კერძოდ კი ალქიმიასა და მედიცინას. მათ განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრეს მონოფიზიტებმა, რომელთა შორის, პირველ რიგში, უნდა დავასახელოთ სერგიოს რეშაინელი. სირიის მეცნიერება, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ადრეულ შუა საუკუნეებში, ითვლება ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან პერიოდად, მაგრამ ამავედროულად ძალიან მცირე რამაა ამ სფეროში შესწავლილი. ისტორიულ თხზულებებთან ერთად, სირიელი ავტორების სამეცნიერო ტრაქტატები მეტყველებენ კულტურის მაღალ დონეზე, სირიელების ინტერესებსა და ფართო მოთხოვნილებებზე. ქალაქის მდიდარი

ელიტა დაინტერესებული იყო გრამატიკისა და მეცნიერების განვითარებით, რაც საჭირო იყო პრაქტიკული საქმიანობისთვის. სასკოლო განათლებამ, ეგზეგეტიკის, ფილოსოფიის, მედიცინისა და სხვა მეცნიერებების ჩათვლით, სირიელებთან მაღალ დონეს მიაღწია. მიუხედავად ამისა, სირიული სამეცნიერო ლიტერატურის მნიშვნელობა და მისი ორიგინალურობა ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ აღიარებული. განათლების კლერიკალურ მიმართულებასთან ერთად, განვითარდა საერო მეცნიერებებიც, რომელთა შორის წამყვან ადგილს იკავებდა მედიცინა. ისევე, როგორც მათემატიკა და გეოგრაფია, უძველესი დროიდან მედიცინაც ითვლებოდა მეცნიერებად, რომელშიც პრაქტიკული გამოცდილება თეორიასთან იყო შერწყმული. უდიდესი მნიშვნელობისა იყო ბერძნული სამეცნიერო ლიტერატურის სირიული თარგმანები არაბული ცოდნის განვითარებისთვის. ანტიკური სამყაროს სამეცნიერო აზრი, რომელმაც ბევრი მიმართულებით მიაღწია დიდ სიმაღლეებს, როგორც „ნარმართული“ მეცნიერება, არ ყოფილა პოპულარული არც თვით ბიზანტიაში და არც მის სირიულ პროვინციებში. დესპოტი იუსტინიანეს მმართველობისას ათენიდან 529 წელს გაძევებულ იქნენ „ნარმართი“ ფილოსოფოსები, მაგრამ ალექსანდრიასა და კონსტანტინოპოლის აკადემიებში მათ გააგრძელეს თავიანთი საქმიანობა. სირიელი მწერალი იოანე ეფესელი იყო ერთ-ერთი ინკვიზიტორი იმპერატორ იუსტინიანეს სასახლის კარზე, იგი ძალადობით ნერგავდა ქრისტიანობას, მოსპო „ნარმართული“ ხელოვნების ძეგლები და „ელინისტური“ ნიგნები ცეცხლს მისცა [Brock 1994: 149-60, 234-35; Gutas 1998: 234; Пигулевская 1979: 109].

სერგიოს რეშაინელი თავისი დროის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადამიანია, რომელმაც ერთმანეთს შეუთავსა თეორიული სწავლება და პრაქტიკული საქმიანობა. ის იყო დახელოვნებული ექიმი, ორიგინალური ტრაქტატების ავტორი და არისტოტელესა და გალენის ნაშრომების სირიულ ენაზე ერთ-ერთი პირველი მთარგმნელი. მან დიდხანს შეინარჩუნა პრესტიჟი ახლო აღმოსავლეთის შუა საუკუნეების მეცნიერებაში. შეიძლება ითქვას, სირიელი ავტორების მიზანი იყო არა ის, რომ შეექმნათ თავიანთი დამოუკიდებელი ფილოსოფიური სისტემა, არამედ გადმოეცათ ჭეშმარიტება; ჭეშმარიტებად კი მათ ბერძნული ფილოსოფია მიაჩნდათ.

„სირიელებს შორის იყვნენ ასევე არაჩვეულებრივი ექიმებიც, როგორც სერგიოს რეშაინელი, რომელმაც პირველმა მთარგმნა ფილოსოფიური და სამედიცინო ნიგნები ბერძნულიდან სირიულზე“, – იტყობინება XIII საუკუნის სირიელი არაბი მწერალი, გრიგორი აბუ-ლ-ფარაჯ ბარ შებრეუსი [Brock 1994: 234-35; Gutas 1998: 234; Пигулевская 1979: 111].

უკვე მეხუთე საუკუნეში სირიელები ენეოდენ ბერძნული ენიდან მთარგმნელობით საქმიანობას ედესის „სპარსელთა სკოლაში“. ზენონის დამხობისას (ჩვ. წ. აღ.-ით 489 წ.) „სპარსელთა სკოლამ“ არსებობა ნიზიბინში გააგრძელა. სპარსეთთან დაკავშირებით ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საუკუნეების განმავლობაში ყვაოდა ჯუნდიშაპურის სამედიცინო აკადემია, რომელიც, ერთი მხრივ, დაკავშირებული იყო კულტურის უძველეს კერებთან, მეორე მხრივ კი, ბერძენი ტყვეებისაგან შეთვისებულ „ელინისტურ სიბრძნესთან“. აქ თავი მოიყარეს გამოქცეულმა ნარმართმა ნეოპლატონიკოსებმა, რომლებიც გამოძევებულ იქნენ ათენიდან იუსტინიანეს დროს. ყოველ შემთხვევაში,

როდესაც სვამენ კითხვას ახლო აღმოსავლეთში სამეცნიერო ლიტერატურის შესახებ, სერგიოს რეშაინელის სახელი მოქცეულია მეცნიერთა, კომენტატორებისა და ანტიკური თხზულებების თარგმანების სიის დასაწყისში. ამის შესახებ არაერთხელ იტყობინებიან როგორც სირიელი, ისე არაბი მწერლები, რომლებიც მას უწოდებენ „ბერძნული ენის მცოდნესა“ და „ფილოსოფოსს“, მას მოიხსენიებენ, როგორც დაოსტატებულ ექიმს. სერგიოს რეშაინელი გახლდათ მღვდელი, ექიმი, მთარგმნელი. მან განათლება მიიღო ალექსანდრიაში ამონიოსის სკოლაში. იგი პირველ რიგში დაინტერესებული იყო არისტოტელეს ლოგიკით, რომელიც არის აუცილებელი საფუძველი მეცნიერებისა. მისი ნაშრომების მხოლოდ მცირე ნაწილია ჩვენამდე შემონახული და აქედან ძალიან ცოტაა გამოცემული [Frank 1958-9: 231-51; Gutas 1998: 244; Пигулевская 1979: 113].

სერგიოსმა განათლება მიიღო ალექსანდრიაში, სადაც გარკვეული დროის განმავლობაში ისმენდა „სხვადასხვა მასწავლებლის“ ლექციებს. როდესაც ის ალექსანდრიაში ჩავიდა, მან ბერძნული ენა უკვე კარგად იცოდა. დაწყებითი განათლება სამშობლოში მიიღო. კლერიკალურმა ინტრიგებმა იძულებული გახადა, გადასულიყო ანტიოქიაში, შემდეგ კი რომში. რომიდან ის გადავიდა ავაპიტე I-თან კონსტანტინოპოლში, სადაც 536 წლის აპრილში მოულოდნელად გარდაიცვალა. როგორც მთარგმნელი და მწერალი, სერგიოსი ძალიან ნაყოფიერი იყო. მისი თხზულებების ნაწილმა მოაღწია ჩვენამდე. განსაკუთრებულად ღირებულია ბრიტანეთის მუზეუმის VII საუკუნის ხელნაწერი [Add. 14658], რომელიც დაწერილია მკაფიო ესტრანგელოთი პერგამენტზე. ამას გარდა, გამოყოფილი ტრაქტატები შემონახულია ამავე მუზეუმის ხელნაწერებში [Add. 14660 და 14661, VI ან VII საუკუნე, Add. 17156, VIII ს.] და ბერლინის ბიბლიოთეკის ხელნაწერში [Sachau N 88], რომელიც დაწერილია 1260 წ. თხზულების შინაარსი და სერგიოსის თარგმანები, შესაძლოა, დაიყოს ძირითად ჯგუფებად: ფილოსოფიური, ნატურფილოსოფიური და სამედიცინო თხზულებები.

ფილოსოფიური თარგმანებიდან შემონახულია არისტოტელეს კატეგორიების სირიული ტექსტი (ბრიტანეთის მუზეუმის ხელნაწერი). მასვე ეკუთვნის პორფირის „ისაგოგეს“ თარგმანი. „ისაგოგე“ ფართოდ იყო გავრცელებული შუა საუკუნეების სკოლებში ფილოსოფიის შესასწავლად. ტრაქტატი „სულის შესახებ“, რომელიც ეკუთვნის არისტოტელეს, ცნობილია ასევე სერგიოსის სირიულ თარგმანში. რეშაინელი არა მარტო თარგმნიდა, არამედ ცდილობდა, განემარტა და თავისებურად გადმოეცა სირიულ ენაზე ლოგიკა და ფილოსოფია. სერგიოსის ყურადღება მიიპყრო დიონისე არიოპაგელის თხზულებებმაც და მისმა ნაშრომებმა პანთეიზმისა და ნეოპლატონიზმის შესახებ [Louth 2011:49]. სერგიოსი ცნობილია, როგორც მთარგმნელი მისი წიგნებისა სირიულ ენაზე, რაც ასევე ასახავს სერგიოსის ინტერესების ფართო დიაპაზონს. როგორც ფილოსოფოსი, იგი რჩება ალექსანდრიის სკოლის დამაჯერებელ წარმომადგენლად.

ამრიგად, წარმოდგენილი მასალიდან ნათლად ჩანს, რომ ანტიკური ფილოსოფია და მეცნიერება მაღალ დონეზე იყო თარგმნილი და კომენტირებული სირიულ ენაზე ბევრად უფრო ადრე, ვიდრე არაბთა სახალიფოში დაიწყებოდა მთარგმნელობითი საქმიანობა, ამიტომაც არ არის სწორი, როდესაც

სირიულ თარგმანებს მხოლოდ შუალედურ მნიშვნელობას ანიჭებენ, მათ და-
მოუკიდებელი სამეცნიერო ღირებულება აქვთ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ჭელიძე, მ. (1998). ელინიზმის ფილოსოფია ადრინდელი ქრისტიანობის ეპოქაში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- Chelidze, M. (1998). *Elinizmis filosofia adrindeli kristianobis epqashi* [Philosophy of Hellenism in the epoch of early Christianity], Tbilisi University Press.
- Brentjes, S. & Morrison, R. (2010). *The Sciences in Islamic Societies, The New Cambridge History of Islam*, 4, *Islamic Cultures and Societies to the End of the Eighteenth Century*, ed. I. Robert, 564–569, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brock, S. (1994). *Greek and Syriac in Late Antique Syria, Literacy and Power in the Ancient World*, ed. A. K. Bowman and G. Woolf, repr. in *From Ephrem to Romanos*, 149–60, 234–35, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brock, S. (1999). *The Syriac commentary tradition, Glosses and Commentaries on Aristotelian Logical Texts, The Syriac, Arabic and Medieval Latin Traditions*, ed. Ch. Burnett, The Warburg Institute, 3–18, repr. in *From Ephrem to Romanos, Interactions between Syriac and Greek in Late Antiquity*, *Variorum*, London: Ashgate.
- El-Hibri, T. (1999). *Al-Mamūn: the Heretic Caliph, Reinterpreting Islamic Historiography*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Frank, R. (2006). *Some Fragments of Ishaq’s Translation of the De Anima, Cahiers de Byrsa*, 8, 231–51, repr. in *Philosophy, Theology and Mysticism in Medieval Islam, Texts and Studies on the Development and History of Kalam*, 1, 122–142, ed. D. Gutas, Aldershot & Burlington: Ashgate.
- Griffith, S. (1986). *Greek into Arabic: Life and Letters in the Monasteries of Palestine in the Ninth Century; The Example of the Summa Theologiae Arabica, Byzantion, Revue Internationale des Etudes Byzantines*, 56, 117–138, Bruxells: Peeters Publishers.
- Gutas, D. (2006). *The Greek and Persian Background of Early Arabic Encyclopedism, Organizing Knowledge, Encyclopaedic Activities in the Pre-Eighteenth Century Islamic World*, ed. G. Endress, 91–101, Leiden: Brill.
- Gutas, D. (1998). *Greek Thought, Arabic Culture, The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early ‘Abbasid Society*, London: Routledge.
- Haddour, A. (2008). *Tradition, Translation and Colonization: The Graeco-Arabic Translation Movement and Deconstructing the Classic, Translation and the Classic*, 203–226, Oxford University Press.
- Louth, A. (2011). *The Reception of Dionysius up to Maximus the Confessor, Re-thinking Dionysius the Areopagite*, ed. Sarah Coakley, Charles M. Stang, London: John Wiley & Sons.
- Micheau, F. (2008). *Baghdad In The Abbasid Era: A Cosmopolitan And Multi-Confessional Capital, The City in the Islamic World*, Leiden: Brill.
- Nasr, S. (1996). *The Meaning and Concept of Philosophy in Islam, History of Islamic Philosophy*, I–II, 21–26, ed. S. H. Nasr and O. Leaman, London–New York: Routledge.
- Prince, Ch. (2002). *The Historical Context of Arabic Translation, Learning and the Libraries of Medieval Andalusia, Library History*, 1, 73–87, Edinburgh University Press.
- Rashed, R. & Biard, J. (1999) – *Les Doctrines de la science de l’antiquité à l’âge classique*, Leuven: Peeters Publishers.
- Rashed, R. (2000). *Les Mathématiques infinitésimales du IXe au XIe siècle, III: Ibn al Haytham, Théorie des coniques, constructions géométriques et géométrie pratique*, London: al-Furqan.
- Rashed, R. (1989) – *Problems of the Transmission of Greek Scientific Thought into Arabic: Examples from Mathematics and Optics, History of Science*, 27, 199–209 Boston: Science History Publications.

- Saliba, G. (2009). Revisiting the Syriac Role in the Transmission of Greek Sciences into Arabic, *Journal of the Canadian Society for Syriac Studies* 4, 27–32, ed. A. Harrak, Piscataway: Gorgias Press
- Пигулевская, Н. (1979). *Культура сирийцев в средние века*, Москва: Издательство Наука.
- Ранович, А. (1950). *Эллинизм и его историческая роль*, Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук.

The work analyzes the general trends and regularities of the spread of ancient science in the Christian East. The experience of the Syrians is particularly interesting. Melchites, Jacobites, and Nestorians alike translated a number of Greek works. This issue is also important from the point of view that during the Abbasid era Syriac intermediate translations were used in the process of translation into Arabic. In some cases it has been suggested that Syriac scholars only produced such helpful, technical texts, which is incorrect. The Syrians had their own attitude towards the Greek secular heritage, and their translations are for the most part marked by an independent, self-contained purpose.

The flourishing of Syriac culture in the medieval era is linked to the exciting life of Middle Eastern cities. On thousands of caravan routes, in the ports of the Red and Mediterranean Seas and the Indian Ocean, the Syrians were one of the first to take a firm place on the "Silk Road". The Syrians were in control of the trade, and they fought with the Persians and later the Arabs to maintain their position. The use of the Syriac language at the international level was due to the geographical location of the Syrians between Byzantium and Iran. Their script and language spread throughout Central Asia. Not only the Syriac language and script, but also Syriac literature played a leading role in the development of Eastern culture. The Syriac language was a kind of link that allowed the peoples of the Near and Middle East to learn Greek science, so that they could then reach creative flourishing on Arabic and Persian soil. The high development of philosophy and science in the Middle Ages East was revealed as a result of long processes that were based on the introduction of ancient Greek culture. It was reworked and transformed in the eastern states.

Antioch turned out to be a crossroads. The high level of education made it a rival of Alexandria. When the glory of Petra and Palmyra faded, Antioch once again took center stage, and Greek became the spoken and written language of coastal Syria. However, the Syriac language was also preserved in it. Syriac's cradle, as its center of flourishing, was the Mesopotamia, where Aramaic was the language of business for centuries as far back as the Achaemenids in Edessa, Nizibin, Amid, and Keneshrin. Gradually, it acquired a new quality, turned into a developed Syriac language, in which any thought could be expressed: philosophical, scientific or dogmatic. In this regard, the spread of Christianity played an important role. The literature of the Syrians spread in the Mesopotamia, from which the ancient literary monuments were derived, which was followed by literary activity in Syria and its center, Antioch. Deep, independent, self-contained teachings that reflect ancient traditions arose out of paganism. It is possible that different genres of literature developed before the birth of Christ. They existed not only in cult and mythological texts, but also in secular writings. Works of secular literature, in particular practical philosophy, were widely distributed in the pagan milieu. Practical Stoic philosophy, Gnostic and hermeneutical literature were the fruits

of Hellenistic wisdom, in which the teaching of Alexandria had a smaller share than that of Athens.

The study of formal logic and analytics was based on the works of Aristotle, but in the latter case the ancient Greek teachings were assimilated through the prism of Neoplatonism, which was enriched by the ideas of Plato. A monument of practical philosophy is the "Novel on Ahikar", which is known in many versions in different languages. There are Greek, Syriac, Ethiopic, Arabic, Armenian and Slavic versions of these works. The story of Ahikar is one of the ancient monuments of Syriac literature. Language, writing and literature cannot find wide spread if there are no traditions and systematic transmission of knowledge. The Syrians were strong in their schooling, in which literacy, scripture, knowledge of the encyclopedia of the time, the Bible, and elements of Hellenic education were assimilated. For the Syrians, given the historical conditions in which they lived, literacy was of great importance. Most of the Syrian schools, as far as some sources allow us to say, were similar to the church-monastic schools, the well-known Latin schools of the West, the schools of Eastern Greece and the entire Slavic world. These types of schools are well known in the Muslim, Buddhist and Brahmanical worlds. The origins of this school are linked to ancient and Greek traditions, which were reworked and updated. Syrian temples were centers of Greek culture, where works of ancient philosophy and natural sciences were translated along with commentaries on the Bible.

The Monophysites and Nestorians are known to have competed for dominance over the Syrian towns and villages in the Middle East, including influence over the Arab tribes. The Monophysites also showed zeal in setting up schools. In the area of Bet Nuhadra, located between the Tigris and the Great Zab, schools were built. However, it should also be noted that the Nestorian schools were more famous. This is especially noticeable for the eighth century. The activities of the Syrian schools of the fourth and fifth centuries are fragmentary, but by the sixth and seventh centuries they acquire an increasingly established character. It is interesting to note that the original teaching program, as well as its methods, were not only preserved over many centuries, but also had an international character. As throughout Christendom, the Syrians began their teaching from the Psalms. In exegesis, the Nestorians followed the interpretations of Theodore of Mopsuestia, which were the classic model of the Nestorian school.

Among the Syriac schools, the Nizibin translation school occupied the most prominent place. This school is also interesting in that it was outside the sphere of Byzantine influence from 363, although its intellectual life was connected with Sasanian Iran. A prominent figure in Nizibin was Barsuena, who was the Nestorian bishop of the Persian Church of Nizibin. He founded the Nestorian school, which had a great influence not only in the East, but also in the West. His goal was to establish a school that would equal Alexandria in importance and play as crucial a role in the spread of Hellenistic culture as Alexandria. As for the Edessa school, it was founded in the 4th century by Ephraim the Syrian, when he left Nizibin, which was conquered by the Iranians. Edessa became a center of learning, which after some time was destroyed by the tension between the Monophysites and the Nestorians. The school of Edessa was abolished in the second half of the 5th century. Syriac language and literature carried new ideological representations of philosophical ideas, cosmological and geographical concepts, scientific information in the fields of alchemy and medicine. This knowledge was based on the Greco-Byzantine teachings, which were developed and revived with new data by the Syrians and, later, the Arabs. Under the Seleucids, the spread of the

Greek language in Asia Minor was even more successful. Antioch became the meeting place of Greek and Syriac culture, which showed excellent results in all areas with a high level of development. The Syriac literary language was formed in the middle of the Mediterranean, which was associated with the Christianization of Syria.

The Syriac language was undoubtedly the spoken and written language of the Syrian cities. Even in ancient times, the Bible was translated into Syriac. It was created not only by the efforts of one, but many people who worked hard at different times. In connection with the Christianization of Mesopotamia, canonical and liturgical books of the New Testament, sermons were translated. With the help of translation from Greek, the composition of the Syriac language was significantly changed, its vocabulary was enriched. Most of the Greek terms were absorbed by the Syrians, who were translated. Such Greek terms were used not only in the translations but also in the original Syriac writings. The pagan Syrian aristocracy knew the Greek language - the language of science and rich literature. From the beginning of the creation of Christian Greek writings, the Syrians soon turned to the translation of high society literature, and they also showed an early interest in philosophy on the one hand and medicine on the other. They translated Plutarch's, Lucian's, and Pseudo-Socratic dialogues. It should be noted that only the Syriac language about "well-wishers" of Themistocles is preserved. There is an entire text of Themistocles' "Friendship" in Syriac, preserved in an abridged form in Greek.

The earliest figure of Syriac culture whose name has reached us is Tatian the Syrian. He is known as the author of the Diatessaron, whose narrative sequence is based on the text of the four Evangelists. This work was composed between 175 and 180 AD, probably in the Syriac language. An Arabic translation and a few fragmentary extracts allow us to guess what this text was like. Already in the first half of the third century, there was a Greek translation of this harmony, as indicated by the discovery of an excerpt of the Greek text "Diatessaron" in Dura-Euphrates. Tatian's "Diatessaron" found great recognition both in the West and in the East. It was read during church services. Although the liturgical use of the "Diatessaron" ceased at the beginning of the 5th century, its influence was felt much later. Bishop Theodore (before the middle of the fifth century), who emphasized the liturgical reading of the Diatessaron in his diocese, reported that the Diatessaron was read in 200 of the 800 churches under his jurisdiction. The following data testify to the leading role played by the Syrians in the early history of Christianity, in the formation and development of Christian doctrines. It is characteristic that the Christian-Syrians were interested in the same circle of ideas in which the pagan philosophy was reflected. They, like the Greco-Christians, aspired to master philosophy and tried to put it to the service of their faith. In this regard, the personality of the scholar, philosopher and poet, Bardesane, stands out. At the dawn of Syriac culture, an interesting, vivid figure of "the last agnosticist" appears, which combined ancient Mesopotamian philosophies, Christianity, and Gnostic teachings that emanated from Alexandria.

Bardesane was born in 154 in Edessa in a distinguished family. He grew up with the future king Abgar at the Court of the palace, where he stayed later. It is known from history that Abgar VII and his entourage accepted Christianity. Bardesane, as a courtier of this king, also converted to Christianity. He knew both Syriac and Greek. In cosmogony he made connections with ancient astrological beliefs. He spoke of the special carnal nature of Christ and denied the resurrection of the body. In 216, when Caracalla captured Edessa, Bardesane fled to Armenia, where he appears to have

compiled a history of the Armenian kings in Syriac, which he translated into Greek. Movses Khorenets reports about this. An Armenian historian, who calls Bardesan a follower of the Valentinian sect, says that he recently broke away from the sect and founded his own. Movses Khorenets, the "Armenian Herodotus," considers Bardesan's compiled history to be true, and, in addition, mentions his numerous sermons directed against heretics. 222 is considered the date of Bardesan's death. The famous "Book of the Laws of the Lands" is a dialogue of Bardesan's student, Philip, of the Syriac edition "On Spirituality", the authorship of which is attributed to Bardesan. Bardesan's philosophical influence, his astrological and astronomical teachings among scholars of the last century were amazingly great. It appeared both with the Syrians and in Greek literature. Although many accused Bardesan of being associated with Gnostic teachings and local Babylonian astrological traditions, his strong influence is noted in the thought of all Christian and pagan writers. "The Book of the Laws of the Nations" is considered a typical example of that complex literary movement that combines Christian teachings, Hellenistic gnosis and Babylonian astronomy. The form itself is dialogue, which is considered to be an imitation of the form of ancient philosophy centered on Socrates. The philosophical conclusion reached by Bardesan was his position on the free will of man, which is not subject to nature, i.e. natural law, nor to fate. He is free and can independently create good and evil deeds. The main content of Bardesan's teaching is given in the "Book of the Laws of the Lands". In the polemical form of the dialogue, it tells about the beliefs about stars, luminaries and the world that were common in the Middle Ages. It combined the old ideas of Babylon, the teachings developed by the Gnostics, as well as the cosmographic views of ancient philosophy.

In addition to Bardesan's astrological calculations, another creative feature of his personality is his poetic creation, which he passed on to his son. According to Psalms, Bardesan composed 150 hymns of praise that reflected his theological views. Some of them are known thanks to the fact that Ephraim the Minor used them in his verse forms, invested them with orthodox faith, and in some cases preserved the content, on the basis of which he established a connection with Bardesan's views. Bardesan's poems were not preserved. It is known about them from the works of later writers, especially Ephraim the Minor. Bardesan was the last Gnostic, an interesting figure of his time, a pagan convert to Christianity, conversant with both Greek and Syriac, as well as astrology and ancient Chaldean Babylonian teachings. He was an astronomer, a calculator of the movement of lights, a philosopher, a talented poet, who left us his own school. Among his followers were his son Harmona and his pupil Philip, who wrote the dialogue "Destiny" and published "The Book of the Laws of the Lands".

Along with the development of Syriac philosophy, the translation of Greek philosophical writings also developed. Syriac cultural figures, especially in the Byzantine period, were usually well versed in the Greek language and could read Greek writings in the original. It must be said that the translation activity was necessary for the expansion of the circle of readers and the development of the achievements of ancient science. The philosophical writings of the Greeks were necessary for the development of theology, homiletics and, especially, apologetics. Polemics with paganism, in particular with Zoroastrianism, later with the Muslim world, required logical argumentation. Logic was the weapon needed to achieve this goal. Aristotle's "Organon", as well as Porphyry's "Isagoge", occupied a great place in the scientific studies of the Syrians. Aristotle's works, their definitions, hermeneutics and analytics were at the center of the development of ancient philosophy. The appropriation of Aristotle's logic may have begun to

some extent even before the Nestorian polemics, who showed a renewed interest in philosophy, renewed translation activities, and also absorbed other areas of Greek literature.

One of the first translators of Greek philosophical literature into Syriac was Ives, who supported the views of Theodore of Mopsuestia, which led to a bitter dispute between Ives and Rabula, bishop of Edessa. However, in 435 Ives took the throne of the bishop of Edessa. He remained a bishop until his death in 457. Ives used Aristotle's dialectical and well-known logical constructions. His contemporaries, the teachers of the Academy of Edessa, Cumus and Probus, translated not only the works of Theodore of Mopsuestia, but also the works of Aristotle. These translations were preserved in the Nestorian and Monophysite versions. This indicates that both directions of the intellectual life of the Syrians sought a basis in the logical positions developed by the Greeks. Probus translated part of the *Isagoge* and the *Organon* and was one of the first to add commentaries to Aristotle's works. It cannot be overlooked the fact that researchers sometimes exaggerated the idea of Aristotle's special role and did not give the necessary importance to Platonism and Neoplatonism. The most important of all these directions were the philosophical branches that spread and were later adopted by the Byzantine Greeks and Syriacs. Plotinus was born in 205 AD, he was a representative of the Alexandrian school of philosophy, well versed in Gnostic and hermeneutical literature. From Alexandria, Plotinus moved to Rome, where he became the head of the Neoplatonist school. He died in 270. In Byzantium, the Greeks and Syrians relied on Aristotle and interpreted it, but they absorbed it through the teaching of Alexandria, which was deeply influenced by Neoplatonism. The interpretations of Aristotle's works bore traces of Plotinus' philosophy, to which his student Porphyry contributed. The Syrians passed on their translations to other peoples of the Middle East. Commentaries used not only the philosophy of Aristotle and his formal logic, but also the theories of Neoplatonism, which were further developed with the Arabs. Porphyry and his "*Isagoge*" played a major role in medieval education. Porphyry was a Syrian by origin, a resident of Thira (233 AD). He studied in Athens and Rome under Plotinus, whom he later became a follower of. Porphyry spent part of his life in Sicily, then returned to Rome and died in 304. His main activities included commenting on, elucidating and disseminating the philosophical teachings developed by his teacher, Plotinus. Porphyry's essential contribution to philosophical theories was his "introduction" ("*Isagoge*"), where he touched on the theoretical issues of Aristotle's categories, which he reduced to five general concepts (genus, form, specific difference of forms, essential sign and non-essential sign), and there he raised the question of the nature of the categories. "*Isagoge*" was translated into Syriac many times, new concepts enriched the language, already known words were understood by the Syrians in their special philosophical meaning, Greek terms were adopted, new concepts were created, which perfected the language. Porphyry's *Isagoge* taught the elements of logic in the East and later in the West. Aristotle's logic was first given a formalized form by Porphyry, which was supposed to play the role of a formal weapon of thought.

Iamblichus (283-330), the founder of the Neoplatonic school in Syria, was a student of Porphyry. Iamblichus continues the tradition of Porphyry by commenting on the writings of Plato and Aristotle, in which he makes some changes. In the development of Neoplatonism, the spread of the teachings of Iamblichus in Syria gave rise to the development of Neoplatonism in Pergamos and Athens. Neoplatonic schools of Pergamos and Athens were formed, Platonism was revived in Athens. As early as the

fifth century, the Syrian theologians Probus and Cumus translated Aristotle's writings, in particular his "Logic". Probus translated "Isagoge" and added comments to it. Probus's activity first began in Antioch, which is confirmed by other data. The fifth century can be considered an important stage of his creative development. He was a contemporary of Ives, bishop of Edessa. Probus held a high position and at the same time he was a layman and a clergyman. His official status was archiater (chief physician) of the city of Antioch, a very high position. As an archdeacon, he was the closest person to the patriarch's throne. The translation and explanations of "Isagoge" is the first work whose purpose was to explain the text. Abdisho combines Ives Edesian, Probus and Cumus in one group in his catalog. "Yves, Probus, and Cumus translated expository books and works of Aristotle from Greek into Syriac," he wrote. I. Asseman considered Probus and Cumus to be the "doctors" of the Nizibin Academy. According to his words, they were translating the books of Theodore of Mopsuestia together with Bishop Yve of Edessa. Probus occupies a certain place in the development of Nestorian philosophical ideas. His comments on "Isagoge" confirm the independent activity in the philosophical field based on Greek works. "Isagoge" was also translated by Sergius of Reshaina. There is another translation of Porphyry's "Introduction" attributed to Athanasius Ballad (died 686). Thus, for 300 years, a new Syriac translation of Isagoge appeared every hundred years. Comparing them allows for a contrast between Greek and Syriac philosophical terms. This contrast indicates the translators' attempt to find the word and the desire to trace more precise, expressive, applied concepts.

As early as the fifth century, Syrians were engaged in translation from Greek in the "School of the Persians" in Edessa. During the overthrow of Zeno (489 AD), the "Persian school" continued to exist in Nizibin. Regarding Persia, it should also be noted that the medical academy of Jundishapur flourished for centuries, which, on the one hand, was connected to the ancient centers of culture, and on the other hand, to the "Hellenistic wisdom" acquired from the Greek captives. The fugitive pagan Neoplatonists, who were expelled from Athens during the time of Justinian, gathered here. In any case, when the question is asked about scientific literature in the Middle East, the name of Sergius of Reshaina is placed at the top of the list of scholars, commentators and translations of ancient works. This is repeatedly reported by both Syrian and Arabic writers, who call him "a scholar of the Greek language" and "a philosopher", referring to him as a skilled physician. Sergius of Reshaina was a priest, a doctor, a translator. He was educated at the school of Ammonios in Alexandria. He was primarily interested in Aristotle's logic, which is the necessary foundation of science. Only a small part of his works have been preserved to us and very few of them have been published. Sergius received his education in Alexandria, where he listened to the lectures of "different teachers" for some time. When he arrived in Alexandria, he already knew the Greek language well. He received his primary education in his homeland. Clerical intrigues forced him to move to Antioch, and then to Rome. From Rome he moved to Agapite I in Constantinople, where he died suddenly in April 536. As a translator and writer, Sergius was very prolific. Some of his writings have reached us. Of particular value is a 7th-century manuscript in the British Museum (Add. 14658), written in clear estrangelo on parchment. In addition, separate treatises are preserved in manuscripts of the same museum (add. 14660 and 14661, 6th or 7th century, add. 17156, 8th century) and in a manuscript of the Berlin Library (Sachau, N: 88), which was written in 1260. The content of the works and translations of Sergius can be divided into main groups: philosophical, natural philosophical and medical works. A Syriac text of Aristotle's

categories (British Museum manuscript) has been preserved from philosophical translations. The translation of "Isagoge" by Porphyry belongs to him. "Isagoge" was widespread in medieval schools for the study of philosophy. The treatise "On the Soul", which belongs to Aristotle, is also known in the Syriac translation of Sergius. He not only translated, but also tried to explain and convey logic and philosophy in the Syriac language in his own way. The writings of Dionysius the Areopagite and his works on pantheism and Neoplatonism also attracted Sergius' attention. Sergius is known as a translator of his books into Syriac, which also reflects the wide range of Sergius' interests. As a philosopher, he remains a convincing representative of the Alexandrian school.

Thus, from the presented material, it is clear that ancient philosophy and science were translated and commented at a high level in the Syriac language much earlier than the translation activity began in the Arab Caliphate, that is why it is not correct to attribute only intermediate importance to the Syriac translations, they have an independent scientific value.